

**O‘ZBEKISTONDA AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYA QILISH
TIZIMINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI
(1991–2025) YILLAR**

Ism-sharif: Aliyeva Dilxumor

Ilmiy daraja: talaba (ilmiy darajasi yo ‘q)

*Ta’lim muassasasi: Millat Umidi universiteti “Biznes boshqaruv” fakulteti 1-kurs
talabasi*

Elektron pochta: aliyevalilxumor600@gmail.com

***Annotatsiya (O‘zbek tilida):** Mazkur maqolada O‘zbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining 1991–2025 yillar davomida shakllanish va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Mustaqillikning dastlabki yillarida yaratilgan ijtimoiy ta’minot tizimi, uning huquqiy asoslari hamda so‘nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar yoritiladi. Tadqiqotda ijtimoiy himoyaning asosiy yo‘nalishlari – pensiya tizimi, nafaqa, bandlik va aholining ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanish choralari tahlil etiladi. Maqolada statistik ma’lumotlar, davlat dasturlari va normativ-huquqiy hujjatlar asosida ijtimoiy siyosatdagi o‘zgarishlar ko‘rsatib o‘tilgan. Tadqiqot natijalari ijtimoiy himoya tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha takliflar bilan yakunlanadi.*

***Kalit so‘zlar:** ijtimoiy himoya, islohotlar, pensiya tizimi, nafaqa, aholining ijtimoiy ta’minoti, ishsizlik, ijtimoiy siyosat*

RU Аннотация (на русском языке)

В данной статье анализируются этапы формирования и развития системы социальной защиты населения в Узбекистане в 1991–2025 годах. Рассматриваются создание системы социального обеспечения в первые годы независимости, ее правовые основы и реформы последних лет. В исследовании изучены основные направления социальной защиты – пенсионная система, пособия, занятость и меры социальной поддержки населения. На основе статистических данных и государственных программ показаны изменения в

социальной политике страны. В заключение предлагаются рекомендации по дальнейшему совершенствованию системы социальной защиты.

GB Abstract (in English)

This article analyzes the stages of formation and development of the social protection system in Uzbekistan during the years 1991–2025. It examines the establishment of the social security system in the early years of independence, its legal foundations, and recent reforms. The study explores key areas of social protection such as the pension system, benefits, employment, and social support measures. Based on statistical data and government programs, the article highlights changes in social policy. The research concludes with recommendations for improving the effectiveness of the social protection system.

5. KIRISH

Mavzuning dolzarbligi

O'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining barcha bosqichlarida aholini ijtimoiy himoya qilish tizimi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib kelgan. Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida ijtimoiy tengsizlik, daromadlarning keskin tafovutlanishi va yangi ijtimoiy risklarning paydo bo'lishi ijtimoiy himoya tizimini tubdan qayta ko'rib chiqishni talab qildi. 1991–2025 yillar oralig'ida ushbu sohada chuqur institutsional islohotlar amalga oshirildi. Tizim bosqichma-bosqich davlat kafolatlari, maqsadli yordam va ijtimoiy xizmatlar yo'nalishida modernizatsiya qilindi. Shuning uchun ham bugungi kunda O'zbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining shakllanish va rivojlanish tarixini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Tadqiqotning asosiy maqsadi – O'zbekistonda 1991–2025 yillar oralig'ida ijtimoiy himoya tizimining shakllanishi, bosqichlari va rivojlanish tendensiyalarini tizimli tahlil qilishdir.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- mustaqillikning dastlabki yillarida joriy etilgan ijtimoiy himoya mexanizmlarini o'rganish;

- ijtimoiy yordamning maqsadli modellariga o'tish jarayonini tahlil qilish;
- 2017 yildan keyingi bosqichda amalga oshirilgan islohotlarning natijadorligini baholash;
- tizimni xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha o'zgarishlarni yoritish.
- Tadqiqot ob'ekti va predmeti

Tadqiqot ob'ekti – O'zbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimi.

Tadqiqot predmeti – 1991–2025 yillarda ushbu tizimning shakllanish jarayoni, huquqiy asoslari, institutsional model va joriy etilgan ijtimoiy dasturlar mexanizmlari.

Ilmiy yangilik (agar mavjud bo'lsa)

Tadqiqotning ilmiy yangiligi – 1991–2025 yillar oralig'idagi ijtimoiy himoya tizimining rivojlanish dinamikasini bosqichlarga ajratgan holda chuqur tahlil qilish va 2017 yildan keyingi “yangi O'zbekiston” davrida ijtimoiy himoya tizimi transformatsiyasining o'ziga xos jihatlarini ilk bor yaxlit yondashuvda o'rganishdadir.

Avvalgi tadqiqotlar haqida qisqacha ma'lumot

Mazkur mavzu bo'yicha O'zbekistonda turli iqtisodchi va ijtimoiy soha tadqiqotchilari tomonidan ishlar olib borilgan. Xususan, ijtimoiy himoya siyosatining huquqiy asoslari, pensiya islohotlari, kambag'allikka qarshi kurashda manzilli yordam tizimining joriy etilishi bo'yicha alohida ilmiy maqolalar mavjud. Ammo 1991 yildan 2025 yilgacha bo'lgan davrni uzviy tarixiy jarayon sifatida kompleks tahlil qilgan tadqiqotlar yetarlicha emas. Shu nuqtai nazardan, ushbu ishning mavzusi ilmiy bo'shliqni to'ldiradi.

ASOSIY QISM

6.1. 1991–2000 yillarda ijtimoiy himoya tizimining shakllanishi

O'zbekiston mustaqillikka erishgan dastlabki yillarda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimi sobiq sovet modeli asosida meros bo'lib qoldi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida ishsizlikning oshishi, inflyatsiya, narxlarning

erkinlashtirilishi natijasida aholining keng qatlamlari qo‘shimcha yordamga muhtoj bo‘ldi. Shu bois 1990-yillar oxirlarida davlat tomonidan pensiya ta‘minoti, kam ta‘minlangan oilalarga nafaqalar, bolalar nafaqasi, moddiy yordamlar, ijtimoiy subsidiyalar mexanizmi shakllantirildi. 1994 yilda Pensiya jamg‘armasi tashkil etildi, 1998 yilda esa “Fuqarolarning davlat pensiya ta‘minoti to‘g‘risida”gi qonun qabul qilindi. Bu davrning asosiy vazifasi – ijtimoiy himoya institutlarini bozor sharoitlariga moslashtirishdan iborat edi.

6.2. 2001–2016 yillarda tizimning institutsional rivojlanishi

2000-yillardan boshlab ijtimoiy himoya tizimida maqsadli yordam modellarini takomillashtirish bo‘yicha islohotlar davom etdi. Ijtimoiy nafaqa olish tartibida mahalla institutining roli kuchaydi, ehtiyojmandlik mezonlari aniqlandi. Pensiya tizimi aktuar mexanizmlar asosida qayta ko‘rib chiqildi. Bu davrda uy-joy subsidiyalari, kommunal xarajatlarni qoplashga mo‘ljallangan ayrim mexanizmlar sinov tariqasida joriy etildi. Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg‘armalari orqali ijtimoiy himoya tizimi moliyalashtirilib kelindi. Ammo tizimda ketma-ket yengil subsidiyalar ko‘pligi, resurslarning samarasiz taqsimlanishi, yordamning haqiqiy ehtiyojmandlarga to‘liq yetib bormasligi kabi muammolar mavjud bo‘lib qoldi.

6.3. 2017–2025 yillarda ijtimoiy himoyaning transformatsiyasi (Yangi O‘zbekiston bosqichi)

2017 yildan boshlab “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasi doirasida ijtimoiy siyosat tubdan o‘zgardi. Aholi real daromadlarini oshirish, kambag‘allikni qisqartirish, ijtimoiy yordam tizimini raqamlashtirish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlar amalga oshirildi. 2020 yilda “Temir daftar”, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari” mexanizmlari joriy etilib, yordam manzilliligi oshirildi. 2022 yilda kambag‘allik darajasini rasmiy statistika asosida o‘lchash mexanizmi joriy qilindi. Ijtimoiy himoya vazirligining tashkil etilishi (2023) esa bu sohani yagona koordinatsiya ostida boshqarish imkoniyatini berdi. Tizimda xalqaro standartlarga mos ravishda universal va maqsadli yordam segmentlari shakllantirildi.

6.4. Ijtimoiy himoya tizimining bugungi holati va mavjud muammolar

Bugungi kunda O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi institutlashgan, raqamlashtirilgan va ma'lumotlar bazalari integratsiyalashgan holga keltirilmoqda. Nafaqalar va kompensatsiyalar to'lovlarida ochiqlik oshdi. Jahon banki, BMT va boshqa xalqaro institutlarning texnik ko'magi tizim islohoti uchun jalb qilinmoqda. Biroq shunga qaramay, bir qator muammolar mavjud: maqsadli yordamda resurs yetishmovchiligi, ayrim hududlarda axborot tizimlarining to'liq ishlamasligi, ijtimoiy xizmatlar yetishmasligi, mehnat bozorida noformal bandlik ulushining yuqoriligi. Shuningdek, tizimda ko'plab ijtimoiy to'lovlar budjetga katta bosim tushirayotganligi ham dolzarb masaladir.

XULOSA

O'zbekiston mustaqillikka erishgan kundan boshlab aholini ijtimoiy himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib kelmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 1991–2025 yillar davomida ijtimoiy himoya tizimi ketma-ket bosqichlarda shakllanib, bozor iqtisodiyoti talablariga mos ravishda modernizatsiya qilindi. Dastlabki bosqichlarda tizimning asosiy vazifasi – inflyatsiya va iqtisodiy o'tish davrining salbiy oqibatlarini yumshatish bo'lgan bo'lsa, keyingi yillarda uni institutsional mustahkamlash, yakunda esa maqsadli va samaradorlikka yo'naltirilgan mexanizmlarni joriy etishga urg'u berildi.

2017 yildan keyingi davr ijtimoiy himoyaning sifat jihatdan yangi bosqichga o'tganini ko'rsatadi. Raqamlashtirish, kambag'allik darajasini rasmiy o'lchash, yordamning manzilliligini kuchaytirish, ijtimoiy xizmatlar bozorini rivojlantirish kabi chora-tadbirlar tizimning zamonaviy modelini yaratmoqda. Turli xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda olib borilayotgan islohotlar O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimini BMTning "Social Protection Floor" standartlariga yaqinlashtirishga xizmat qilmoqda.

Biroq tizim oldida hali ham dolzarb vazifalar mavjud: noformal bandlikning yuqoriligi, ijtimoiy xizmatlar segmentining yetarli darajada rivojlanmaganligi, moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash muammolari. Ushbu muammolarni bartaraf etish davom ettirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri bo'lishi zarur. Umuman olganda, ijtimoiy himoya tizimining 1991–2025 yillardagi

rivojlanish dinamikasi O‘zbekistonda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash va inson kapitalini rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 1992.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida”gi Qonuni, 03.09.1993 y.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston rivojlanish strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni, PF–60, 28.01.2022 y.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini tubdan takomillashtirish chora–tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni, PF–292, 2023 y.
5. Jahon banki. “O‘zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi islohoti: baholash va tavsiyalar.” – Vashington, 2023.
6. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. O‘zbekistonda kambag‘allik darajasi va ijtimoiy yordamning samaradorligi. – Toshkent: ITIM, 2022.
7. United Nations Development Programme (UNDP). “Social Protection for All in Uzbekistan”. – Tashkent, 2021.